

והשתא מדייקינן:

אי אמרת שהצריכה התורה שלוש נגיחות בשלושה ימים כדי ליעודי תורא, אתי שפיר הא דאמרינן שכולם משלמים נזק שלם, שהרי בשביל ליעודי תורא אפשר שיבאו שלושת הכיתות בבת אחת וכל כת תעיד על נגיחה אחת ביום אחד ויעשה השור מועד בכך, וכיון שכן ניתן לומר שכשהוזמו שלושת הכיתות שהעידו ביום אחד, יש רגלים לדבר שכל אחת ידעה מחבירתה ונתכוונו כולם לצרף את הנגיחות שיעשה השור מועד. הילכך, כל כת שהוזמה יש לה חלק בזממת השור, ותשלם נזק שלם על זממתה,

אלא אי אמרת שצריך שלוש נגיחות בשלושה ימים כדי להתרות בבעלים לאחר כל נגיחה ששורו נוגח, ולייעודי גברא. על כרחך שבאה כל כת לאחר אותה נגיחה שבאה להעיד עליה, ולא הגיעו כולם יחד להעיד.

ואם כן, לימרו הנך קמאי: אנן, מי ידעינן

דבתר שלשה יומי אתו הני — שתי הכיתות האחרות להעיד שנגח עוד שתי פעמים, ומייעודי ליה! (16)

וכיון שלא ידעו אנשי כת הראשונה שיבואו עוד כתות, לא היתה כוונתם אלא שישלם בעל השור חצי נזק, (17) ועליהם לשלם גם כן כפי שזממו חצי נזק ומדוע אמרינן שכל כת משלמת נזק שלם.

אמר רב אשי, אמריתה לשמעטא — שמוכח מהברייתא ששלושה ימים דקאמר רבי יהודה, ליעודי תורא קאמר, קמיה דרב כהנא, ואמר לי: ואם שלושה ימים נאמרו ליעודי תורא, מי ניהא?

והכא נמי יש להקשות:

לימרו הנך שהעידו בתראי על נגיחת השור: אנן, מנא ידעינן שהעידו לפנינו שתי כיתות על נגיחת השור, וכי דכל דקאי בי דינא לאסהודי בתורא קאתו, אנן חשבנו שאנו היחידים שמעידים על השור שנגח, ולחיובי גברא פלגא נזקא אתינן (18) ומדוע אמרינן

יכולים לטעון כן שכבר יצא קול שהעיד על השור בבית דין. ובתוספות רבינו פרץ כתב דהוה מצי לפרוך שהרי בתראי לא ידעו שיגח נגיחה רביעית ואם כן לא באו בעדותם אלא לחייבו חצי נזק ולא נזק שלם ועיין לעיל כד. בתוספות ד"ה ולא ישמרנו.

17. בברכת שמואל סימן כ', דייק בגמרא שטענת העדים היא שלא ישלמו נזק שלם כי לא נתכוונו לעשותו מועד, אבל השור בעצמו נעשה מועד גם ללא כוונתם עיין שם.

18. ברש"י מבואר שקושיית הגמרא היא רק

הגמרא להביא כאן את הפסוק ועשיתם לו כאשר זמם, והא זיל קרי ביה רב הוא, וביאר שמדקדוק לשון הפסוק מוכח שהולכים בתר הזממה ולא בתר ההגדה, שכאן מעצם אמירתו אין ראייה שרצונו לחייב נזק שלם, כי עדות אחת על נגיחה מחייבת רק חצי נזק, רק כיון שאנו יודעים את כוונתה של כל כת מחייבים אותה, וזהו ועשיתם לו כאשר זמם דווקא ולא כפי משמעות הגדתו.

16. התוספות פירשו דהוה מצי למיפרך, הא בתראי לא ידעו מקמאי אם הגיעו בשלשה ימים נפרדים וכברייתא משמע שבכל גווני כולם משלמים נזק שלם. וברשב"א כתב שאינם

בברייתא שכל הכתות משלמות נזק שלם.

ומתצינן: הברייתא סוברת ששלושה ימים דקאמר רבי יהודה, ליעודי תורא נאמרו, ומדובר שהגיעו שלושת הכיתות להעיד ביום אחד, ודקא מרמוזי רמוזי העדים הראשונים לעדים האחרונים שיבואו ויעידו אחריהם, (19) הילכך אמרינן שבוודאי ידעו האחרונים מהראשונים ונתכוונו להוסיף על עדות הראשונים ולעשות את השור (20) מועד, הילכך כל הכתות ישלמו נזק שלם.

רב אשי אמר: הברייתא מיירי כשבאו שלושת הכיתות עדים רצופים זה אחר זה

ובוודאי ידעה כל כת מעדותה של זו שלפניה.

רבינא אמר: קיימא לן שתם שנגח מוכרים אותו ומשלם מהכסף חצי נזק, ומועד משלם מן העלייה, וברייתא מיירי שהעדים האחרונים מכירין את בעל השור, ואין מכירין את השור (21), הלכך כשבאו להעיד בוודאי ידעו שבאים לעשותו מועד, דאילו חשבו שנדון אותו כתם מה יש להם להעיד הרי אין מכירים את השור ולא יוכל הבעלים למוכרו. הילכך כשהוזמו משלמת גם הכת האחרונה נזק שלם.

[יט, ד] שכתבו תירוץ אחר.

20. רש"י פירש שתירוצי הגמרא מכאן ואילך הם לפי הצד שליעודי תורא בעי שלשה ימים. אבל התוספות פירשו שאף אם ליעודי גברא מתצינן שפיר, דמיירי שהגיעו שלושת הכיתות שלושה ימים וכל יום העידה אחת מהם וקמרמוזי רמוזי אחת לשניה שלמחר תעיד האחרת ומצטרפים כולם לעדות אית לעשותו מועד ויודעים כולם זה מזה הלכך משלמים כולם נזק שלם. והראב"ד כתב שהתירוץ הראשון הוא אם ליעודי תורא, ומכאן ואילך אתי אף למאן דאמר ליעודי גברא.

21. התוספות הקשו אם כן איך ידעינן שאותו שנגח פעם ראשונה חזר ונגח פעם שניה ושלישית, ותירצו כגון שלאחר שהעידו ראו כולם שור אחד שנוגח ונודע שהוא זה שהעידו עליו. וכתב הראב"ד [בשיטה מקובצת] דמכאן מוכח שצריך שיראו לבסוף את השור הנוגח ואם לא יראו, לא ישלם הבעלים נזק שלם משום שליעודי תורא בעינן וזה לא הועד. אבל ברמב"ם [עדות כא, ח] סתם וכתב שהכירו את

מבטראי שאינם יודעים מקמאי, אבל קמאי שבאו להעיד לניזק השלישי על נגיחות הראשונות בוודאי שידעו שבאו לעשותו מועד, דאי לאו הכי לשם מה הוצרך הניזק השלישי להביאם. והתוספות כתבו דמקמאי לא הוה מצי להקשות שאינם יודעים מבטראי משום שבכך שהמתינו עד לאחר נגיחה השלישית מוכח שכוונתם להעיד ולעשותן מועד. וכתבו המהר"ם ומהר"ם שי"ף, שהתוספות לשיטתם שאין מחייבים את בעל השור בנגיחה השלישית, אלא ברביעית ואילך לא יכלו לפרש כרש"י שהניזק השלישי הביאם, דאכתי אינו משלם נזק שלם עד נגיחה רביעית.

ודעת הראב"ד בשיטה מקובצת, שהגמרא מקשה מבטראי, וכל שכן דהוה מצי למיפרך מקמאי שאינם יודעים שיבאו אחריהם עוד עדים.

19. הרשב"א פירש שלא היתה רמיזה בעלמא, אלא כשאמרו כת אחת לחברתה הגישו נא והעידו ואנחנו מעידים אחריכם, דאי לאו הכי הא קיימא לן שרמיזה לאו כלום היא. ועיין חידושי רבינו חיים הלוי [עדות, כא] ובחזון איש

דידעת בכלבך דאם משמים ליה בבני אדם, הוא מושפע מכך ומשתפי, לא אבעי לך לאשהוייה.

אמר רבי זירא: תא שמע:

שור שנגח והועד והפסיק לנגוח, חוזר להיות תם משעה שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח — לדעת רבי מאיר במשנה.

ודייקין: הא אם משמשו בו התינוקות והוא נוגח, חייב הבעלים לשלם כדין מועד, אלמא מי שנשתסה שורו, והוא הדין כלבו, על ידי אחר, חייב.

ודחין: אמר אביי, דלמא הכי תדייק הא אם משמשו בו ונגח, לא הוי תם ומכל מקום בהחיא נגיחה לא מחייב, ולעולם מי שנתסה כלבו פטור.

תא שמע: מי ששיסה בו — בחבירו את הכלב, או ששיסה בו את הנחש פטור,

ומבארין: אלא אותם עדים שאין מכירין את השור היכי מייעדי ליה,

דאמרי בבית דין תורא נגחנא אית לך בין בקרך, איבעי לך לנטורי לכוליה בקרא, ואחר כך נתברר שאותם עדים היו זוממים ורצו להביאו לידי חיוב נזק שלם הילכך ישלמו אף הם נזק שלם.⁽²¹⁾

איבעיא להו: המשסה כלבו של חבירו, בחבירו, מהו?

וצדדי הספק הם:

משסה ודאי פטור משום שאינו אלא גורם נזק, וגרמא בנזיקין פטור,⁽²²⁾ אלא בעל כלב, מאי?

מי אמרינן מצי אמר ליה לניזק: אנא, מאי עבידנא ליה ולא אגרע מהמשסה שפטור⁽²³⁾,

או דלמא אמרינן ליה לבעל הכלב, כיון

היזקא, דשמא לא ישוב הנחש, והרמב"ן בקונטרס דינא דגרמי דחה שיטה זו, ופירש דמשל למה הדבר דומה, לגזלנים שהיה מונח לפנייהם ממון של אחר ובא אדם ואמר להם טלוהו, שהוא פטור אף על פי שלקחו מחמת עצתו משום שהא קאי גזלנים וקאי ממון, והכא נמי הא קאי אדם והא קאי נחש ומדין שניהם יצא הנזק, והמשסה אינו גורם לנזק.

ובמרדכי סימן כג ביאר באופן אחר, שהמשסה פטור משום שיכול לומר כיון שיש לכלב זה בעלים שיש לו לשמרו של ישתסה הלכך אני פטור! .

23. לקמן לט. איתא ששור האיציטדין — העשוי למשחק להילחם בו, שהרג, פטור. שנאמר כי גח ולא שיגיחוהו אחרים. וכתבו התוספות שלא

בעל השור ולא את השור, ומשמע מדבריו שאין צריך שיכירו את השור עצמו לבסוף. ועיין אבן האזל.

21. לדעת רש"י שכל תירוצי הגמרא הם לפי המ"ד שליעודי תורא בעי שלשה ימים משמע דהכי הלכתא, אבל הרמב"ם נקט שהגמרא נשארה בספק, וכתב בחידושי ר' מאיר שמחה, שמשמע בדבריו שאם העידו שלושה כיתי עדים ביום אחד, ובא הניזק ותפס נזק שלם מוציאים מידו, דכיון שהבית דין לא מחייבים נזק שלם מספק, אם כן הוי עדות שאי אתה יכול להזימה שהרי אין תשלומי נזק שלם על פי העדים! .

22. הרא"ש [פרק ט סימן יג] כתב שאפילו לרבי מאיר דבאין דינא דגרמי, הכא פטור דלא ברי

ודייקנן, מאי לאו הא דקתני פטור קאי על המשטה, וחייב בעל הכלב.

לא, אימא פטור אף משטה.

אמר רבא: אף אם תמצי לומר שההלכה היא שהמשטה כלבו של חברו בחבירו, חייב בעל הכלב⁽²⁴⁾, אם שיסהו הוא – המשטה בעצמו, פטור בעל הכלב,

מאי טעמא? דקיימא לן לענין המניח את כליו ברשות הרבים ואכלתם פרתו של חברו, שפטור בעל הפרה משום שכל המניח – שהניח כליו ברשות הרבים, ובא אחר ושינה בו – הפרה שאכלה את כליו פטור⁽²⁵⁾, והכא נמי כיון שהמשטה

עשה שלא כדין אם ניזוק מכך פטור בעליו של המזיק מלשלם.

אמר ליה רב פפא לרבא: איתמר משמיה דריש לקיש כוותיך,

דאמר ריש לקיש: שתי פרות שהיו ברשות הרבים, אחת רבוצה ואחת מהלכת, ובעטה מהלכת ברבוצה פטורה, משום שהרובצת שינתה מן הרגילות – שאין דרך פרה לרבוץ ברשות הרבים, הילכך אם באה אחרת ושינתה ובעטה בה, פטורה.

אבל אם בעטה הרבוצה בפרה המהלכת חייבת.⁽²⁶⁾

24. הרמב"ם נזקי ממון ב – יט פסק שהמשטה כלבו של חברו חייב בעל הכלב, וכן פסק הרי"ף וביאר הרא"ש [יד] שבכל מקום פסקינן באם תמצא לומר.

ודעת הרמב"ם שישלם בעל הכלב חצי נזק, והשיגו הראב"ד שאם יהיה הכלב מועד עליו שלם נזק שלם. וכתב הים של שלמה דלא פליגי, ועיין קהילות יעקב שרצה לבאר דדעת הרמב"ם [לפי הבנת הראב"ד] שחייב חצי נזק מדין שותפות שהרי אינו המזיק היחידי אלא בצירוף המשטה, ואף על פי שהמשטה פטור, שותף מיהא הוי וישלם בעל הכלב חצי נזק.

25. כתב החזון איש [ח – ז] אין הטעם דחשיב המזיק כאנוס דהוי כאילו שמר על הבהמה ואירע אונס, אלא שאין צורת ניזוקין בזמן שהניזק מושך על עצמו את הנזק, ולא חייבה תורה נזקין בצורה זו, ואפילו אם תחילתו בפשיעה פטור על נזק כי האי.

26. כתב החזון איש [שם ס"ח] נראה, דאף לריש לקיש אם חזרה הרבוצה ובעטה במהלכת

דמי שור האיציטדין למשטה כלבו של חברו, וביאר הנימוקי יוסף בשם הרא"ה ששור האיציטדין אין בו דעת כלל הלכך פטור, אבל משטה כלב שיש בו דעת לא קרינן ביה כי יגח ולא שיגיחוהו אחרים. ועוד חילק ששור האיציטדין אנוס הוא שמצערין אותו והכא איירי בכלב שרק שיסוהו ומיד נשך. אבל הרמב"ם [נזקי ממון י – ח] כתב שאין חילוק בין שור איציטדין למשטה כלבו של חברו, וביאר בחידושי מרן רי"ז הלוי שלדברי הרמב"ם מה שנסתפקה כאן הגמרא במשטה כלבו של חברו, היינו משום שהפטור של כי יגח ולא שיגיחוהו אחרים אינו מיעוט ממיתה גרידא, אלא שהגדרת נגיחה הוא רק מי שעושה מעצמו, ועל ידי אחרים אינו נקרא נוגח, ונסתפקה הגמרא, דמצד אחד כיון ששיסו את הכלב הרי לא עשה מעצמו וצריך להיות פטור, ומאידך גיסא הפטור של נגיחה על ידי אחרים הוא פטור על הנגיחה, אבל כיון שידעת שהוא עלול להזיק, חל חיוב שמירה מחודש על בעל הכלב למנוע נזק של יסויו הלכך הוא חייב. ועיין חזון איש [ב י"א]. .

אלמא סבר ריש לקיש כרבא שכל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור.

אמר ליה רבא: **אנא** סבירא לי **בההיא** שבעטה המהלכת ברבוצה, **חיובי מחייבנא** למהלכת שבעטה, **דאמרינן ליה, כי אית לך רשותא לסגויי** — לעבור עלי, אבל **לבעוטי בי לית לך רשותא**⁽²⁷⁾.

מתניתין:

שור המזיק ברשות הניזק — ששינינו [לעיל טו ב] בין חמשת המועדים, שהוא משלם נזק שלם אפילו כשהשור הוא תם — **ביצד:**

נגח השור דהיינו "קרן", או **נגף** [דחף] בגופו בכוונה להזיק, או **נשך**, או **רביץ** על כלים בכוונה להזיקם, או **בעט**, שכל אלו תולדות של "קרן" הם⁽²⁸⁾ שחילקה בו התורה בין תם למועד, הרי דינם — עד שלא הועדו — חלוק:

אם עשה כן **ברשות הרבים**, הרי זה **משלם חצי נזק**.

אבל אם עשה כן **ברשות הניזק:**

רבי טרפון אומר: **נזק שלם** הוא משלם,

וכדמפרש טעמא ואזיל.

לחכמים אומרים: **חצי נזק** בלבד הוא משלם, שהרי אמרה תורה, שהתם אינו משלם אלא חצי נזק, ואין הבדל בין אם עשה כן ברשות הניזק ובין אם עשה כן ברשות הרבים.

אמר להם רבי טרפון לחכמים: והרי בשן ורגל ברשות הניזק משלם הוא נזק שלם, ואם כן הדברים קל וחומר, שיהא חייב אף על קרן ברשות הניזק נזק שלם, שהרי:

ומה במקום שהקל הכתוב על השן ועל הרגל ברשות הרבים שהוא פטור, כלומר: ומה שן ורגל שהיקל עליהם הכתוב ברשות הרבים לפוטרים לגמרי, **החמיר עליהן הכתוב ברשות הניזק לשלם נזק שלם** —

מקום שהחמיר הכתוב על הקרן ברשות הרבים לשלם חצי נזק, כלומר: קרן שהחמיר עליו הכתוב ברשות הרבים לשלם חצי נזק, **אינו דין שנחמיר עליו ברשות הניזק לשלם נזק שלם** כמו שן ורגל.

אמרו לו חכמים לרבי טרפון: מכל מקום אינו משלם ברשות הניזק אלא חצי נזק, שהרי "**דיו לבא מן הדין להיות כנדון**" [די לו לנלמד שיהא כמלמד], כלומר: היות

בעלי חיים לבין כלים וכתב הגר"א [שצ"א ה'] שאין דבריו מובנים, אבל החזון איש [שם] ביאר על פי דרכו, שכלים מונחים ברשות הרבים מושכים עליהם הנזק — שתאכלם פרה, מה שאין כן בעיטת פרה בחבירתה שזה נזק אין משיכה להזיק מחמת רביצת פרה אחרת.

28. כמבואר לעיל ב ב: "תולדה דקרן מאי היא: נגיפה נשיכה רביצה ובעיטה".

הרבוצה פטורה שאתה קורא גם במהלכת כל המשנה, בכך שבעטה. ואף על פי שבעיטתה היתה בהיתר נקראת משנה בדמצינו לענין שוטה בעצמו שנקרא משנה אף על פי שמתר לו.

27. הרי"ף פסק כרבא שאין לפרה רשות לשנות ולבעוט ברבוצה. והקשו הרא"ש והנימוקי יוסף דמשמע מדבריו לעיל בפרה שאכלה כלים המונחים ברשות הרבים שכל המשנה ובא אחר ושינה פטור, ותירץ הרא"ש, שיש חילוק בין

מקום שהחמיר הכתוב על השן ועל הרגל ברשות הניזק, כלומר: רשות הניזק שהחמיר עליה הכתוב יותר מרשות הרבים לענין שן ורגל, אינו דין שנחמיר עליה בקרן לשלם נזק שלם כמו שן ורגל.

ועל קל וחומר זה אינך יכול לומר "דיו לבא מן הדין להיות כנדון", כי החומרא היא מה שרשות הניזק חמורה לענין שן ורגל לשלם נזק שלם, ומזה אנו לומדים שהיא חמורה אף לענין קרן לשלם נזק שלם.

אמרו לו חכמים: אף על פי כן, היות וסוף סוף צריך אתה למה שהחמיר הכתוב בקרן לחייבו ברשות הרבים, ושם הרי אינו משלם אלא חצי נזק, אם כן "דיו לבא מן הדין להיות כנדון", מה קרן ברשות הרבים חצי נזק הוא משלם, אף קרן ברשות הניזק חצי נזק בלבד הוא משלם.

ומכח חומרת קרן ברשות הרבים אתה למד בקל וחומר, אם כן אף ברשות הניזק לא תחמיר עליו יותר מאשר החמרת ברשות הרבים, ומה ברשות הרבים חצי נזק בלבד הוא משלם, אף ברשות הניזק — חצי נזק בלבד הוא משלם.⁽²⁹⁾

אמר להם רבי טרפון לחכמים: ⁽³⁰⁾

כה-א א-אם כן, אני לא אדון קרן מקרן, כלומר: לא אלמד קל וחומר כאשר אמרתי בתחילה, שהיות והחמיר על הקרן ברשות הרבים, אף ברשות הניזק יש לנו להחמיר עליו —

אלא אני אדון קרן מרגל,⁽¹⁾ וכך אלמד:

ומה במקום שהקל הכתוב על השן ועל הרגל ברשות הרבים, כלומר: ומה רשות הרבים שהקל בה הכתוב לפטור בנזק שן ורגל, החמיר עליה הכתוב בקרן שהוא משלם חצי נזק —

אתם, שחלוקים עלי לומר "דיו" ואפילו במקום שמתבטל הקל וחומר, תודו לי על כל פנים בקל וחומר זה, שיש ללומדו באופן שאין שייך לומר "דיו".

ואם תאמר: הא גופא קשיא, מנין לומר שרבי טרפון אינו סובר "דיו" כלל, שמא עיקר טעמו הוא משום שדורשים קל וחומר באופן השני, ואין הוא סובר שמכל מקום יש לומר "דיו" כחכמים!?

תירץ המהר"ם, משום שאם כן האיך אמר רבי טרפון בתחילה את הקל וחומר באופן ששייך לומר "דיו", אלא ודאי שאין הוא סובר לומר "דיו" במקום שמתבטל הקל וחומר.

1. כלומר: רשות הניזק לענין קרן, מדינה לענין שן ורגל.

29. כתב ה"נמוקי יוסף" להקשות בשם הראשונים, האיך נאמר כאן "דיו", והרי כל קל וחומר כך הוא, שבשביל חומרא קטנה שיש בלמד, דנים אותו שיהא כמלמד לגמרי בכל חומרותיו!?

והביא משמם לתרץ, דהני מילי כשהחומרות שאנו באים ללמוד אינה מעיין אותה חומרא שיש בלמד, אבל כאן שאתה בא ללמוד נזק שלם בחצק הניזק משום חומרא שנמצא בלמד שהוא מענין תשלומין, דהיינו חצי נזק ברשות הרבים, שייך לומר "דיו".

30. כתבו התוספות, שלא אמר כן רבי טרפון אלא לדבריהם, כלומר: אני לכשעצמי אין אני סובר לומר "דיו" במקום שיתבטל הקל וחומר ולא ילמד כלום, וכמבואר טעמו בגמרא; אלא